

İSTİKLAL MAHKEMELERİNİN YARGILAMA USULÜ

Arş. Gör. İbrahim ÜLKER*

THE TRIAL PROCEDURE OF THE INDEPENDENCE TRIBUNAL

ÖZET

İstiklal Mahkemeleri olağanüstü dönemin ve şartların ortaya çıkardığı 1920-1927 yılları arasında görev yapan bir kurumdur. Üyeleri milletvekilleri arasından seçilmiştir. Kararlarına karşı başvurulacak bir temyiz mercii yoktur. Kararları hemen infaz edilmiştir. Herhangi bir kanun maddesi ile de bağlı değildir. Hakimler vicdani kanaate göre karar verilebilirlerdi. Bu özelliklerinden dolayı Türk siyasi hayatında ve Türk toplumunun şekillenmesinde önemli rol oynadığı söylenebilir.

Bu makalede İstiklal Mahkemelerinin yapısı, üyelerinin nitelikleri, mahkemelerin görev ve yetki alanı ve çalışma ilkeleri incelenmiştir.

ANAHTAR KELİMELER: *İstiklal Mahkemesi, şapka olayları, vicdani kanaat, kanun, hakim.*

ABSTRACT

Independence Court is an institution between the years 1920-1927, It is revealed by the working conditions and extraordinary period. Members are chosen from among member of parliament. There is no

---

* Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Tarihi Anabilim Dalı

appeal against the decision to be referred to the authorities. It was executed immediately. It is not affiliated with any law material. Judges may be decided by conscientiousness. Due to these features, It can be said that Independence Court play a important role for the formation of the Turkish society and the Turkish political life.

In this article it were investigated about the structure of Independence Court, the qualifications of its members, the duties and jurisdiction of the court and principles of operation.

KEYWORDS: *Independence Tribunal, event of a hat, conviction, code, judge.*

GİRİŞ

İstiklal Mahkemeleri ilk olarak Kurtuluş Savaşı yıllarında özellikle asker kaçakları sorununa çözüm bulmak amacıyla Büyük Millet Meclisi tarafından kurulmuş özel mahkemelerdir. Mahkemelerin kendine has özelliklerinden dolayı olaylara hızlı çözümler bulması ve asker kaçakları sorununu kısmen çözmesi, isyanlarda etkili olması Ankara yönetiminin işini kolaylaştırmıştır. Savaş sona erdikten sonra rejimin faaliyetlerinin tepki çektiği noktada İstiklal Mahkemeleri yeniden kurulmuş ve halk üzerinde otoritenin kurulmasında etkili olmuştur. İstanbul'da muhalif gazetecilerin susturulmasında, Şeyh Sait isyanına katılanların cezalandırılmasında, şapka olaylarının bastırılarak şapkanın halka kabul ettirilmesinde, İzmir'de Mustafa Kemal'e suikast düzenleyeceklerin yargılamasında İstiklal Mahkemeleri etkin rol oynamıştır.

İstiklal Mahkemeleri aşağıda değineceğimiz birçok özelliğinden dolayı normal mahkemelerden farklılık gösterir. Bu özelliklerinden dolayı incelenmesi gereken bir kurumdur. Konu üzerinde bazı çalışmalar yapılmış olsa da mahkeme kayıtlarının TBMM gizli arşivinde bulunması nedeniyle tüm yönleri ile açıklanamamıştır. TBMM Başkanlığının 11 Mart 2010 tarih ve 3967 sayılı oluru ile bir proje çerçevesinde arşiv evraklarının tasnif edilerek günümüz alfabesine çevrilmesine başlanmıştır. Günümüzde bu çalışmalar halen devam etmektedir.

Bir önceki sayıda yayımlanan makalede İstiklal Mahkemelerinin kuruluşu ve çalışmaları, tarihsel süreç içerisinde incelenmiştir. Bu makalede ise mahkemelerin yapısı, üyelerinin

nitelikleri, mahkemelerin görev ve yetki alanı ve çalışma ilkeleri incelenmiştir.

MAHKEMENİN YARGILAMA USULÜ

Meclisin açılmasından yaklaşık beş ay sonra 11 Eylül 1920 tarihinde kurulan İstiklal Mahkemeleri'nin yargılama usulünün nasıl olacağına ilişkin özel bir düzenleme yapılmamıştı. İlk İstiklal Mahkemelerinde görev yapacak üyeler meclis tarafından seçildikten sonra 27 Eylül 1920 tarihinde toplanarak kendilerine bir çalışma programı yaptılar ve bu konuda bir beyanname hazırlayarak kabul ettiler.¹ Beynamede Vatanın tehlikede olduğu, hatırlatılıyor asker

¹ Türkiye Büyük Millet Meclisi Namına (.....)

Mıntıkası İstiklal Mahkemesinin Beyannameesi

Üç yüz milyon müslümanın ümid bağladığı vatanımızda Hilafet makamı aleyhine zalim hükümetler tarafından tertib edilen su-i kasd, İzmir, Adana ve İstanbul işgaliyle pek açık surette tahakkuk etdi. Bunun üzerine milletimiz bir defa daha harekete geldi ve istiklâliyle varlığını muhafaza için her fedakârlığı göze alarak talihini kendisinin intihab ettiği vekillerden mürekkeb Büyük Millet Meclisi'ne teslim etdi.

Filhakika vatanın fedakâr evladı, yer yer, cephe cephe hareket ve istiklâlimizin harici ve dahili düşmanlarıyla arslanlar gibi çarpıştılar ve çarpışıyorlar. Büyük Millet Meclisi de öldürülmek istenilen şu mazlum, fakat büyük milletimizi kurtarmağa çalışıyor ve bu maksatla bir taraftanmemlekette halk idaresini kuracak en emin esaslara müstenid kanunlar vaz ve tesisine uğraşıyorken; bir taraftan da düşmanlarla el ele vermek fenalığını irtikap eden alçakları ve düşman karşısında firar eden hainleri kahr ve te'dip etmek üzere fevkalade selahiyeti haiz (İstiklal Mahkemeleri) teşkil etmiş ve mıntıklarına gönderilmiştir

Bu münasebetle Büyük Millet Meclisi'nin 11 ve 26 Eylül 336 tarihlerinde kabul etmiş olduğu kanununun mevad-ı asliyesini aynen derc ediyoruz ...

Kardeşler!

İşte bizler bu kanunu tatbik için bu mıntıkaya geldik. Şimdi de bu cihetleri biraz izah edelim: İstiklâl Mahkemeleri zirde münderic mevadı takib ve muhakeme edeceklerdir:

1. Milletle hilafet makamını düşmanlar elinde esir bırakan muahedenameyi kabul ve terviç edenlerle bu gibilere uyanlar.

kaçakları teslim oldukları takdirde affedilecekleri, mahkeme üzerinde başka bir yetkili kurumun olmadığı, en küçüğünden en büyüğüne kadar bütün memurları yargılama yetkisi olduğunu bildiriliyordu. Ayrıca hiçbir kanun maddesine bağlı kalmadan herkesi yargılayıp ceza verme yetkisine

---

2. Gerek gönüllü ve gerek muvazzaf olsun askerliğe dahil olan bilcümle efrad ve zabıtanın firar edenler.
  3. Ahali ve efrad ve zabıtanın firara sebebiyet verenler, yani askerinin kaçmasını kolaylaştıracak bir surette söz söyleyen, yazı yazan, iltimas eden veya rüşvet alan vesair her türlü harekâtda bulunanlar.
  4. Firarileri derdest ve sevkde tekasül ve iltimas gösteren bilumum mülkî ve askeri jandarma memur ve efrad ve zabıta.
  5. Firari efrad ve zabıtanı saklayanlar, besleyenler, elbise verip giydirenler.
  6. Büyük Millet Meclisi'nin ve Meclis dolayısıyla millet hâkimiyetinin düşmanlarını takdir veya onları ister yollu, teşvikat ve ifsâdâta bulunanlar.
  7. Memlekette yekdiğeri aleyhine nifak çıkararak devlet ve milletin işini bozanlar, kuvvetini azaltanlar.
  8. Milleti zihnini yalan, yanlış havadisle çelenler.
  9. Büyük Millet Meclisi'nin haberi olmaksızın millet namına düşmanlarla görüşenler.
  10. Düşmanlarımıza milletimizin ahvali hakkında her ne suretle olursa olsun malumat verenler.
- Bunlardan mâadâ herkes bilmelidir ki;
- a) İstiklâl Mahkemeleri nokta-i nazarında bütün efrad-ı millet, her ne rütbe ve derecede memuriyet ve meslekde bulunursa bulunsun müsavidir.
  - b) İstiklâl Mahkemelerinin kararı kat'idir. Verilir verilmez derhal icra olunur.
  - c) İstiklâl Mahkemelerinin verdiği emirleri yapmayanlar bu mahkemeler tarafından derhal taht-ı muhakemeye alınır. Ve azl, tard, haps, nefy, kal'ebendlik, kürek ve icabında idam cezalarına mahkûm edilir.
  - d) İstiklâl Mahkemeleri seyyardır. Lüzum gördüğünde kazaları, nahiyeleri, köyleri dolaşarak muhakemesini yapar ve icra eder. Hülâsa İstiklâl Mahkemeleri vatani bugünkü ağırlıca vaziyetten kurtarıp evvelki şerefli mevkiine çıkarmak için elini vicdanının üzerine koyarak Allah'ın inayetine sığınır, vatan hainleri hakkında ceza verir ve vatan ve millet istiklali kaygusundan başka bir şeyi düşünmez, yalnız Allah'tan korkar, içtihadında fevkalade müstakil bir hey'ettir. ÇETİNOĞLU, Sait, **İstiklal Mahkemeleri**, s.5. <http://gelawej.net/pdf/Istiklal-Mahkemeleri--sait-cetinonoglu.pdf> E.T. 28.03.2015; TURGUT, Hulusi, **Atatürkün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2006, s.364.

sahip olduğunu, kararlarının kesin olup derhal uygulanacağını da beyan ediliyordu. Bu bildiri basılıp mahkemeler görev yerlerine gitmeden bölgelere gönderildi ve halka duyuruldu.²

İstiklal Mahkemelerinin kuruluşu anayasal açıdan da tartışmalıdır. Zira mahkemeler kurulduğunda meclis henüz anayasa yapmamıştı. Daha sonra yapılan 1921 Anayasası'nda da yargıya ilişkin hükümler bulunmamaktadır. Ancak bu tarihlerde henüz ilga edilmemiş olan 1876 Kanun-u Esasinin hükümlerinin yürürlükte olduğu kabul edilmektedir ve 1921 Anayasasında düzenlenmeyen konularda Kanun-u Esasi'nin ilgili hükümlerinin geçerli olduğu kabul edilmiştir.³ Bu noktada Kanun-u Esasi'nin yargılamaya ilişkin bölümünde bulunan 89. maddesi dikkati çekmektedir. "Her ne nam ile olur ise olsun bazı mevaddı mahsusayı rü'yet ve hükmetmek için mehakim-i muayene haricinde fevkalâde bir mahkeme veyahut hüküm vermek selâhiyetini haiz komisyon teşkili kat'a caiz değildir."⁴ Diyerek mevcut mahkemeler dışında özel mahkemelerin kurulamayacağını hüküm altına almıştır. Hukuken düşünüldüğünde İstiklal Mahkemelerinin kurulması bu anayasa hükmü ile çelişmektedir.

A. MAHKEME ÜYELERİNİN NİTELİĞİ

Öncelikle mahkemelere seçilen hakim ve savcıların TBMM üyesi olması yasal bir zorunluluk idi. Buna ilişkin düzenlemeyi Mahkemeye ilişkin iki kanunda da görmek mümkündür. İstiklal Mahkemelerinin ilk kuran, 11 Eylül 1920 tarih ve 21 nolu Firariler Hakkında Kanun 2.maddesinde üyelerin Büyük Millet Meclisi üyeleri arasından seçileceği ve her bir mahkemenin üçer üyeden oluşacağı düzenlenmiştir. 31 Temmuz 1922 tarihli İstiklal Mahakimi Kanunu'nun 2. maddesine göre

² NEDİM, Ahmet, **Ankara İstiklal Mahkemesi Zabıtları**, İşaret Yayınları, İstanbul, 1993, s.18.

³ ATAR, Yavuz, **Türk Anayasa Hukuku**, Mimoza Yayınları, Konya, 2009, s.23

⁴ GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref, **Açıklamalı Türk Anayasaları**, Turan Kitapevi, Ankara, 2007, s.21

de mahkeme üyeleri Büyük Millet Meclisi azaları arasından seçilecektir.⁵ Bu kanunlarda belirtildiği üzere İstiklal Mahkemeleri üyelerinin tamamı meclis mebusları arasından ve yine mecliste yapılan oylamalarla seçilmişlerdir.

Mahkemeler göreve başladıktan sonra bazı mahkemelerin, üyelerinin hastalanmasından dolayı çalışmadığı ve işlerin biriktiğine ilişkin şikayetlerin artması nedeniyle 29 Kasım tarihli Meclis kararı ile 11 Eylül 1920 tarih ve 21 nolu Firariler Hakkında Kanununun 2. maddesi değiştirilerek mahkemenin üç üye ile çalışacağı ancak ihtiyaç durumunda eksikliğin giderilmesi için dördüncü bir azanın da seçileceğine ilişkin hüküm getirilmiştir.⁶ Meclis bu kanun değişikliği akabinde seçimlere geçerek ihtiyaç olan mahkemelere birer üye daha seçerek görevlendirmiştir.

İstiklal Mahkemelerinde görev yapan 67 üyenin T.B.M.M. kayıtlarındaki biyografilerinde⁷ yaptığımız araştırmada; bu üyelerden yalnızca 26 tanesinin hukukçu olduğu, 12 tanesinin asker kökenli olduğu, 10 tanesinin mülkiye mezunu olduğu, kalanların mebus seçilmeden önce doktor, gazeteci, çiftçi, müftü, tüccar gibi çok farklı meslekler icra ettikleri anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada tüm İstiklal Mahkeme üyelerinden detaylı olarak bahsedebilmemiz mümkün değildir. Ancak İstiklal Mahkemelerinden en uzun süre görev yapan, aynı zamanda ifa ettiği görev ve verdiği kararların yol açtığı tartışmalar nedeniyle öne çıkan Ankara İstiklal Mahkemesinin üyelerini kısaca incelemek uygun olacaktır. İkinci dönemde kurulan Ankara İstiklal Mahkemesine başkanlık eden Afyon (Karahisar-ı Sahip) Mebusu Ali Bey (Çetinkaya) Kel Ali lakabıyla anılır.

---

⁵ Madde metni için bkz: KOÇİN, Abdulhekim, **İstiklal Mahkemeleri**, TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2015, C.1, s.163.

⁶ TBMM Kanunlar Dergisi, C:1, s.69, Kanun No: 65. http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc001/kanuntbmmc001/kanuntbmmc00100065.pdf E.T.28.03.2015.

⁷ TBMM Albümü, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010, 1. Cilt. http://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt1/index.html E.T.28.03.2015.

Harbiye'yi bitirdikten sonra çeşitli askeri görevlerde bulunmuş, Meclisi Mebusan'a seçilmeden önce Ayvalık 172. Alay komutanlığı yapmıştır.⁸ Mahkeme üyesi Antep mebusu Kılıç Ali, İstanbul Gedikli Zabıt mektebini bitirdikten sonra çeşitli askeri görevlerde bulunmuştur.⁹ Mahkemenin diğer üyesi Rize (Lazistan) Mebusu Ali Bey hukuk eğitimi görmüştür. Ancak milletvekili seçilmeden önce ticaretle iştigal etmiş, Anafartalar Divanı Harp katipliği 16. Kolordu ve 2. Ordu Müşavirliği yapmıştır.¹⁰ Mahkemenin bir diğer üyesi Aydın Mebusu Reşit Galip Beydir. Çeşitli Askeri okullarda okumuş ve Askeri tıbbiye de bitirmiştir. Balkan savaşlarında, 1. Dünya Savaşında görev alan Reşit Bey Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinde de görev almıştır.¹¹

Yukarıdaki bilgilerden anlaşıldığı üzere İstiklal Mahkemeleri üyelerinin çoğu, hukuk eğitimi almamışlardır. Bu nedenle hukukçu bakış açısı ve nosyonundan yoksundurlar. Yine tartışmalı birçok karara imza atan Ankara İstiklal Mahkemesi üyelerine bakıldığı zaman, mahkeme başkanının ve iki üyenin de asker kökenli olduğu, sadece bir üyenin hukuk eğitimi aldığı görülmektedir, o da askeri mahkemelerde görev yapmıştır. Askeri eğitimin verdiği sert ve disiplinli yapının, hukuk anlayışı ve hukukçu kişiliği ile bağdaşamayacağı açıktır. Bu durum mahkemenin verdiği birçok kararda da kendini göstermiştir.

Ankara İstiklal Mahkemesi üyelerinden Kılıç Ali hatıralarında Mahkeme üyelerinin niteliklerini şu şekilde aktarıyor: *“Mahkeme üyelerinin hemen hemen hepsi genç ve ihtilalci karaktere sahip insanlardı. Mesela Muhsin Çarıklı 38, Tefik Şevket İnce 35, Yasin Kutluğ 31, Teyfik Rüştü Aras 29, Muhittin Baha Pars 35, Mustafa Necati 27, Refik Koraltan 32, Rasih Kaplan 37, Abdulkadir Kemali 33 ve ben 33 yaşındaydık. Bu Genç, dinamik ve korkusuz Kuva-yı Milliyeciler, Mustafa Kemal Paşa'ya içten bağlı idiler. Belli durumlarda zaman zaman sert davranmışlar, ülkede düzen ve asayişini sağlayarak, zafere giden yolun açılması için çalışmışlardı.”*¹²

⁸ TBMM Albümü, 1. Cilt, s. 38.

⁹ TBMM Albümü 1. Cilt s. 14.

¹⁰ TBMM Albümü 1. Cilt s. 141.

¹¹ TBMM Albümü 1. Cilt s. 85.

¹² TURGUT, s. 375.

İstiklal Mahkemelerinin ilk kuruluşunda savcılık kurumuna yer verilmemiştir. 31 Temmuz 1922 tarihli İstiklal Mahakimi Kanunu ile İstiklal Mahkemelerine yine Büyük Millet Meclisi azaları arasından seçilecek birde savcı(Müdde-i Umumi) görevlendirileceği belirtilmiştir.¹³ Bu tarihten sonra kurulan İstiklal Mahkemelerinde birde savcı görev yapmış ve sanıklar hakkında iddianame hazırlamıştır.

B. MAHKEMELERİN GÖREV ALANI

İstiklal Mahkemelerini kuran Firariler Hakkında Kanun'da bu mahkemelerin yalnızca asker kaçaklarını, buna sebep olanları, teşvik edenleri yargılayacağına ilişkin hüküm bulunmaktadır.(m.1) Ayrıca mahkeme kararını infaz etmeyen yetkililerin, bu mahkeme tarafından yargılanarak cezalandırılacağına ilişkin hüküm, Kanunun 5. maddesinde düzenlenmiştir. Bu düzenlemelerden anlaşılacağı üzere mahkeme ilk kurulduğunda asker kaçaklarını ve buna yardım ve teşvik edenler ile İstiklal Mahkemelerinin verdiği emir ve kararları uygulamayan kişileri yargılamakla görevli idi.

Mahkemelerin kurulmasına karar verildikten sonra, üye seçimlerinin yapıldığı otumlardan 26 Eylül 1920 tarihli oturumda, Mebuslardan Rasih Efendi'nin verdiği bir teklif mecliste görüşülerek kabul edilmiş, daha göreve başlamadan mahkemelerin görev alanı genişletilmişti.¹⁴ Bu düzenleme ile İstiklal Mahkemesinin kurulduğu bölgelerde 29 Nisan 1920 tarihli Hiyanet-i Vataniye Kanunu'nun ihlali nedeniyle yapılan yargılamalar, düşman yararına çalışanlar, milletin maddi ve manevi kuvvetini azaltmaya çalışanlar, casusluk yapanlar bu mahkeme tarafından yargılanacaktır.

Böylece yalnızca asker kaçakları konusunda yargılama yapmak için kurulan İstiklal Mahkemelerinin görev alanı, daha göreve başlamadan genişletilmiş oluyordu.

---

¹³ İstiklal Mahakimi Kanunu 2.madde "Bu mahkemeler Büyük Millet Meclisinin ekseriyet-i mutlakası ve rey-i hafi ile kendi azası miyanından müntehab bir reis ve iki aza ve bir müdde-i umumiden teşekkül eder." KOÇİN, s.163.

¹⁴ TBMM Kanunlar Dergisi, C:1, s.30, Kanun No:28 http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc001/kanuntbmmc001/kanuntbmmc00100028.pdf E.T.28.03.2015.

İstiklal Mahkemelerinin görev alanına ilişkin son düzenleme 31 Temmuz 1922 tarihli İstiklal Mahkemi Kanunu ile yapılmıştır. Bu kanun ile mahkemelerin görev alanı daha da genişletilmiştir. İlgili kanunun 3. maddesi İstiklal Mahkemelerinin görev alanını düzenlemektedir. Bu maddeye göre: Askerden firar edenler ve bunlara yardım edenler, Hıyanet-i Vataniye Kanununda düzenlenen suçlardan ötürü yapılacak yargılamalar, Devletin emniyet-i hariciye ve dahiliyesini ihlal edenler hakkında ceza kanununun birinci ve ikinci fasıllarında düzenlenen suçlara ilişkin yargılamalar, Askeri ve siyasi casusluk ve siyasi suikastlar ile asker ailelerine taarruz ve tecavüz suçları nedeniyle yapılacak yargılamalar, seferberlik ve nakliye araçlarının tedariki komisyonlarının uygulamalarına ilişkin çıkan uyuşmazlıklar ve cezalara ilişkin yargılamalar, rüşvet ve ihtilaslara ilişkin davalar, halka zulüm ve işkence eden memur ve askerler hakkında yapılacak yargılamalar İstiklal Mahkemelerince yapılacaktır.¹⁵

Mahkemenin geniş bir görev alanına sahip olması sık sık mecliste tartışmalara yol açmış ve bu mahkemelerin haksız yargılamalar yaptığına dair itirazlar gündeme getirilmiştir.¹⁶

C. MAHKEMELERİN YETKİ ALANI

İstiklal Mahkemelerinin kuruluşuna ilişkin mecliste yaşanan tartışmaların bir kısmı da mahkemelerin sayıları ve görevli oldukları bölgelerin nereleri olacağı noktasındadır. Genelkurmay Başkanı İsmet Paşa'nın mahkemeye verdiği önergeye göre 14 merkezde¹⁷ İstiklal

¹⁵ Madde metni için bkz: KOÇİN, s.163-164.

¹⁶ B.M.M. milletvekilleri arasında yaşanan tartışmalara ilişkin örnek tutanaklar için Bkz: 1. Dönem 22. Cilt 83. Birleşim - Sayfa 80 vd. http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=80&v_meclis=1&v_donem=1&v_yasama_yili=3&v_cilt=22&v_birlesim=083
E.T.02.04.2015

¹⁷ **1) Kastamonu Bölgesi:** Kastamonu vilayeti, Bolu livası; **2) Eskişehir Bölgesi:** Eskişehir, Bilecik, Kütahya livaları; **3) Konya Bölgesi:** Konya vilayeti, Afyonkarahisar sancağı; **4) Isparta Bölgesi:** Isparta, Antalya, Denizli, Muğla livaları ile Aydın; **5) Ankara Bölgesi:** Ankara vilayeti, Yozgat, Çorum livaları; **6) Kayseri Bölgesi:** Kayseri, Kırşehir, Niğde, Silifke livaları; **7) Sivas Bölgesi:** Sivas vilayeti, Canik, Amasya, Tokat livaları; **8) Maraş Bölgesi:** Maraş, Kozan sancaldarı; **9) Ma'murat'ül**

Mahkemesi kurulmalı, bu mahkemeler isimleri belirtilmiş çevre illerdeki davalara da bakmalıydı. Bu durumda mahkemelerin çokluğu nedeniyle meclis mebuslarının sayısının azalacağı gerekçe gösterilerek şimdilik yedi merkezde, hatta dört yada üç merkezde kurulması gerektiğine dair itirazlar dile getirilmiştir. Sonuç olarak sekiz bölgede İstiklal Mahkemesi kurulmuştur. Bunlar:

- 1- Ankara İstiklal Mahkemesi: Ankara, Çorum, Yozgat, Kırşehir.
- 2- Eskişehir İstiklal Mahkemesi: Eskişehir, Bilecik, Kütahya, İzmit, Bursa.
- 3- Kastamonu İstiklal Mahkemesi: Kastamonu, Bolu, Zonguldak, Çankırı, Sinop.
- 4- Konya İstiklal Mahkemesi: Konya, Afyon, Aksaray.
- 5- Isparta İstiklal Mahkemesi: Isparta, Burdur, Antalya, Denizli, Muğla, Aydın.
- 6- Pozantı İstiklal Mahkemesi: Adana, Kozan, Mersin, Niğde, Kayseri.
- 7- Sivas İstiklal Mahkemesi: Sivas, Tokat, Amasya, Ordu, Giresun.
- 8- Diyarbakir İstiklal Mahkemesi: Diyarbakir, Mardin, Siirt, Bitlis, Van, Hakkari, Elaziz, Muş, Bingöl, Malarya, Adıyaman.¹⁸

Kurtuluş Savaşı devam ederken meclisin aldığı 17.02.1921 tarihli karar ile İstiklal Mahkemeleri kaldırılmış bu mahkemelerde görev yapan mebuslar Ankara'ya çağırılmışlardı. Ancak Ankara İstiklal Mahkemesi görevine devam etmiştir. Kütahya- Eskişehir savaşlarında ordunun geri çekilmesi ve bir takım karışıklıkların artması üzerine M. Kemal başkomutanlık yetkisi ile 23 Temmuz 1921 tarihinde bazı merkezlerde

---

Aziz Bölgesi: Ma'murat'ül Aziz vilayeti; **10) Diyarbakir Bölgesi:** Diyarbakir vilayeti; **11) Bitlis Bölgesi:** Bitlis vilayeti; **12) Refahiye Bölgesi:** Giresun, Gümüşhane, Karahisar-ı Şarki, Erzincan livaları; **13) Erzurum Bölgesi:** Giresun kazalarından maada Trabzon vilayeti, Erzurum livası ve Beyazıt sancağı; **14) Van Bölgesi:** Van vilayeti (Hakk ri sancağı dahil) AYBARS, Ergün, **İstiklal Mahkemeleri**, AD Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 52.

¹⁸ AYBARS(1997), s.59.

yeniden İstiklal Mahkemeleri'nin kurulması kararı aldı. Ankara'da devam eden mahkemenin yanı sıra Konya, Kastamonu, Samsun, Yozgat merkezli İstiklal Mahkemeleri kurulmuş ve savaş sonuna kadar görev yapmışlardır.¹⁹

Cumhuriyet dönemi kurulan İstiklal Mahkemeleri ise üç tane idi bunlardan birincisi; gazetecilerin yargılanması için kurulan İstanbul İstiklal Mahkemesidir. Bu mahkeme 10 Aralık 1923 – 5 Şubat 1924 tarihleri arası faaliyet göstermiş ve yalnızca İstanbul'da yargılamalarda bulunmuştur.²⁰

Şeyh Sait isyanı üzerine birlikte kurulan Şark ve Ankara İstiklal mahkemeleri 4 Mart 1925²¹- 7 Mart 1927 tarihleri arasında faaliyet göstermişlerdir. Şark İstiklal Mahkemesi Diyarbakır ve Elazığ merkezli çalışmış, suçlular bu merkezlere getirilip mahkeme o merkezde ise yargılaması yapılıyor, eğer mahkeme başka bir merkezde ise mahkemenin gelmesi bekleniyordu. Mahkemenin yargılama alanı isyan bölgesi ve isyan olayları ile sınırlı idi.²² Ancak Şeyh Sait ve arkadaşlarının yargılandığı davada sanıkların bazı gazete haberlerinden etkilendiklerini söylemeleri üzere savcının mütalaası olmaksızın mahkeme üyeleri, ara karar ile İstanbul'da gazete sahibi olan on kişinin tutuklanarak yargılanmak üzere mahkemeye intikaline karar vermişti.²³ Bu gazeteciler tutuklanarak Elazığ'a gönderilen gazeteciler yapılan yargılama sonunda gazetecilerin beraatına karar verilmiştir.²⁴

¹⁹ AYBARS(1997), s.110.

²⁰ AYBARS, Ergün, **İstiklal Mahkemeleri**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1988, s.250.

²¹ Mahkemelerin Kuruluşu Hakkında Heyeti Umumiye yetki veren Takriri Sukun Kanunu'nun Kabulü ve Heyeti Umumiye'nin mahkemelerin kuruluşuna ilişkin 117 Kararın alındığı tarihtir.

²² AYBARS(1988), s.293-351

²³ KUTLU, Hakan, **Şark İstiklal Mahkemesinde 1925-1927 Döneminde Takrir-i Sükun Kanununun Uygulanması**, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2007, s.195.

²⁴ GÜN, Fahrettin, **Eşef Edip İstiklal Mahkemelerinde**, Beyan Yayınları, İstanbul, 2001, s.199.

Ankara İstiklal Mahkemesi yönetimin merkezinde olması sebebiyle rejimin yargı gücü olmuş, Ankara’da yapılan yargılamaların yanı sıra hükümetin yönlendirmesi ile ihtiyaç duyulan bölgelere giderek yargılamalar yapmış ve kararlar vermiştir. Örneğin şapka olaylarının bastırılması için Kayseri, Sivas, Tokat, Amasya, Samsun, Trabzon, Erzurum, Rize, Giresun, Samsun ve İstanbul illerini gezen mahkeme yetki sınırı olmaksızın gerekli gördüğü yerlerde yargılamalar yaparak cezalar vermiştir. İzmir’de yaşanan ve daha teşebbüs aşamasına bile geçilmeden failleri yakalanan M. Kemal’e suikast girişiminin ardından hükümet tarafından İzmir’e gönderilen mahkeme, burada da yargılamalar yapmıştır.

İstiklal Mahkemelerinin, özellikle Ankara İstiklal Mahkemesi’nin yapmış olduğu yargılamalar incelendiğinde, mahkemenin herhangi bir yetki sınırı tanımaksızın çalıştığı görülmektedir. İhtiyaç olduğu düşünülen her bölgeye mahkeme gönderilmiş ve gerekli yargılamalar yapılmıştır.

D. MAHKEMELERİN ÇALIŞMA İLKELERİ

İstiklal Mahkemesi çalışma yöntemi hakkında Ankara İstiklal Mahkemesi üyelerinden Kılıç Ali’nin hatıralarındaki açıklamaları bir fikir vermektedir. Bu hatıratla anlatılanlara göre:

“Hükümet İstiklal Mahkemelerince yargılama yapılmasını istediği olaylara ilişkin tahkikatı tamamlar, sonra düzenli bir dosya halinde mahkemeye gönderirdi. Konu, mahkeme heyeti tarafından ayrıca incelenir ve varsa eksiklikleri tamamlandıktan sonra olayla ilgili olanların açık yargılamasına geçilirdi. Suçlular mahkemeye getirildikten sonra, soruşturma memuru tarafından davalı hakkında ileri sürülen suç okunurdu. Davalı bu suçlamalara cevap verir, kendini savunmasına fırsat verilirdi. Deliller karşılıklı olarak ortaya konur, varsa tanıklar dinlenirdi. Mahkemeler kesin olarak açık yapılırdı. Gizli yapılmış tek bir duruşma yoktur. Verilen karar da açık olarak okunurdu. Asker, sivil bütün devlet memurları mahkemelerin verdikleri kararları derhal infaz etmekle yükümlüydü. Gazeteler bir gün önceden, yapılacak duruşmalar hakkında bilgi verir, halkın ilgisini artırırdı. Halk, duruşmaları ilgiyle izlerdi. Suçlular kısa sürede yargılanır ve halk önünde cezalandırılırlardı. Bu, açık bir ibret oluyordu. Verilen kararlar, mahkemelerin kendi bölgelerine ve diğer İstiklal Mahkemeleri’yle,

*Meclis, İçişleri Bakanlığı ve diğer ilgili yerlere bildirilir, gazeteler bunları yayınlamakla zorunlu tutulurdu. İstiklal Mahkemeleri görev bölgelerine geldikten sonra, bölgenin asker ve sivil idarecileriyle ilişki kuruyor, diğer mahkemelerin ellerinde bulunan ve kendi konularını ilgilendiren davaların dosyalarını devralıyorlardı.*²⁵

İstiklal Mahkemeleri'nin yargılama usulü gerçekten Kılıç Ali'nin hatıratında ortaya koyduğu mahiyette mi idi. Bu konuyu daha derinlemesine ele almak için çalışmanın bundan sonraki bölümünde İstiklal Mahkemeleri'nin yapmış olduğu yargılamalarda ortaya çıkan mahkemenin çalışma ilkelerine yer verilmiştir.

1. Yargılamaların Açık Yapılması

Bu konuda yasal düzenlemelerde açık bir hüküm bulunmamasına karşın mahkemenin yargılamalarını açık yaptıkları anlaşılmaktadır. Ankara İstiklal Mahkemesi üyesi Kılıç Ali hatıralarında mahkemenin yargılamaları aleni yaptığını beyan ettiğine yukarıda değinmiştik. Genellikle gazeteler duruşma tarihlerinden önce duruşmaların konusu, yer ve saati konusunda halka bilgi veriyor, halk duruşmaları ilgi ile izliyordu. Köylerden bile izlemeye gelenler oluyordu.²⁶

Örneğin İzmir suikastı davasında mahkemeyi izlemeye yönelik taleplerin çok olması nedeniyle İzmir'deki duruşmalar Elhamra Sineması'nda yapılmıştı. Kararın açıklanacağı gün kapılar 13.30 da açılmış heyetin saat 17.00 de gelecek olmasına karşın saat 15.00 da salon iyice dolmuştu.²⁷ Mahkemenin yaptığı bazı yargılamalarda tutuklu sayısının çokluğu nedeniyle tutukluların tüm salonu işgal ettiği ve duruşmayı dinlemeye gelenlere yer kalmadığı durumlarda yaşanmıştır.²⁸

Önemli davalar gazeteciler tarafından takip edilerek mahkemede yaşananlar ertesi gün gazetelerde haber yapılıyordu. Özellikle Cumhuriyet dönemi İstiklal Mahkemesi yargılamalarına ilişkin haberlere o zamana ait gazetelerde sıkça rastlanmaktadır. Bunlardan öne çıkan

²⁵ TURGUT, s.367.

²⁶ AYBARS(1997), s.165.

²⁷ AYBARS(1997), s.447.

²⁸ OLGUN, Tahir'ul Mavlevi, **Matbuat Alemindeki Hayatım ve İstiklal Mahkemeleri**, Nehir Yay. İstanbul, 1991, s.331.

İstanbul'da kurulan ve gazetecilerin yargılandığı davadır. Mahkemede yaşananlar ertesi gün İstanbul gazetelerinde haberler yapılmıştır.²⁹

2. Mahkemelerin Bağımsızlığı

Ankara İstiklal Mahkemesi üyelerinden Kılıç Ali İstiklal Mahkemelerinin Bağımsızlığından bahsederken “*Aldığımız görevi Büyük Millet Meclisi'nin manevi şahsiyetine layık bir şekilde hiçbir etki altında kalmadan yerine getirirdik. Görevimizi yaparken ne hatır dinlerdik, ne emir, ne gönül...*”³⁰ şeklinde beyanda bulunmuştur. Ancak kendi yazdığı hatıralarda bile olayın böyle olmadığı anlaşılmaktadır.

Kılıç Ali yine kendi hatıratında bir olayı şöyle anlatıyor: *Ben İhsan Bey ile Mahkemeye gidip gelirken cepheye sevk edilen askerlerin kılık kıyafetlerinin perişanlığını görüyor ve ordunun durumuna üzülüyorduk. Akşam dönüşte Miralay Hulusi Bey'in evinin önünde gayet temiz giyinmiş sağlıklı dinç bir asker odun kırmakta olduğunu gördük. Bu duruma kızarak tekrar mahkemeye döndük, Miralay Şevki Bey'in ve Fırka kumandanı Hulusi Bey'in tutuklanarak mahkememize sevkine dair bir tezkere yazdık. Milli Savunma Bakanı Kazım Beyin tutuklamaya izin vermediğini öğrenince Kazım Beyinde hemen mahkeme kararına muhalefetten tutuklanmasına karar verdik, Az Sonra Mustafa Kemal Paşa İhsan Beyle beni ikametgahına çağırdı. Çok sinirliydi.³¹ Yapılan görüşme sonunda M. Kemal Paşa durum ile ilgileneceğini belirterek tezkereleri geri almaları konusunda telkinde bulunmuş, olay böylece kapanmıştır.*

Mustafa Kemal'in zaman zaman İstiklal Mahkemelerinin yargılamalarına müdahale ettiği kayıtlardan anlaşılmaktadır. Buna örnek olarak zikredilebilecek bir diğer dava da, Şark İstiklal Mahkemesinde yargılanan gazetecilere ilişkin davadır. Bu davada sanık olarak yargılanan Eşref Edip'in hatıralarında bahsettiği üzere mahkeme son savunmalarını aldıktan sonra gazetecilere Ankara'ya telgraf çekerek Mustafa Kemal'den af dilemeleri telkin edilir. Her ne kadar bazıları “biz bir suç işlemedik ki ne için özür dileyeceğiz” diye itiraz etse de, itiraz edenler diğer

---

²⁹ ÇULCU, Murat, **Gazeteciler Davası**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1993, 41.

³⁰ KILIÇ, Ali, **İstiklal Mahkemesi Hatıraları**, Sel Yayınları, İstanbul, 1955, s.11.

³¹ KILIÇ, s.77.

arkadaşları tarafından ikna edilmiştir. Sanık gazeteciler tarafından M. Kemal'e rejime sadakatlerini bildiren ve kendisinden af edilmelerini istedikleri bir telgraf çekilmiştir.³² Bu telgraftan sonra M. Kemal'in mahkemeye gönderdiği telgrafta, gazetecilerin pişman oldukları ve bu hususun mahkemece göz önüne alınmasını telkin ediyordu.³³ Bu telgraflardan sonra yapılan karar duruşmasında M. Kemal'den gelen telgraftan da bahsedilerek sanıklar hakkında beraat kararı verilmiştir.³⁴

³² Gazetecilerin kaleme alıp Ankara'ya gönderdiği telgrafın tam metni şöyledir:

"Ankara'da Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine: "Şark İstiklal Mahkemesi karşısında sorgulanmalarımız icra ve ikmal olunduğu şu günlerde tahdis-i nimet kabilinden bir hareketle huzur-i ulviyetinize çıkmayı vecibeden ad ettik. Cumhuriyetin sadık bir amelesi, inkılabın samimi bir hadimi olduğumuzu isbat etmiş olmak kanaatiyle bipeyan bir fahr ve gurur hissederik zat-ı riyaset-penahilerine bir kerre daha arz ederiz ki, bu kanaat şu dakikada vicdanlarımızı müsterih etmekle beraber bundan daha çok güvendiğimiz nokta, asalet-i kalbinizin lütf-i hata püşanesidir. Bu lütfün yad-ı imtinan-karanesiyle ve zeval-i na-pezir bir kalbi irtibatla bundan sonra vazifemize devam edebilmek, vicdanlarımızda hasıl olan intihabı müstakbel hareketlerimize rehber edinerek yüksek gayemize doğru temiz nasiye ile yürüyebilmek için feyz-i enzar-ı itimadınızın bizlerden diriğ buyrulmamasına pek muhtaçtır.

Huzur-i mahkemede taayyun eden masumiyetimiz için Büyük Müncinin yüksek vicdanından duyacağımız afv ve müsamaha müjdesi iledir ki bizim için kıymetler olur. Bu lütfü bizden esirgemeyeceğinizi uluv-vu kalbinizden ümid ederek en derin tazimatımızı arz ve takdim ederiz, Muhterem Reis-i Cumhur Hazretleri!" GÜN,s.192.

³³ Mustafa Kemal tarafından Ankara'dan Şark İstiklal Mahkemesine gönderilen cevabi telgraf metni şöyledir: *"Şark İstiklal Mahkemesi Savcılığına: Gazetecilerin mahkemeye celbinden sonra Anadolu'da ve isyan sahasındaki meşhudatları üzerinde hata ettikleri ve nadim oldukları hakkındaki telgraflarını evvelce mahkemenin adalet nazarına takdim etmiştim. Bu defa yine müştereken yukarıdaki telgrafla müracaat ediyorlar. Bunu da nazar-ı insafa almak muvafiktir, efendim"* GÜN, s.193.

³⁴ Kararın tam metni için bkz: GÜN, s.199.

Bu örneklerden anlaşıldığı üzere, ne yazık ki mahkeme, her zaman özgür iradesi ile karar verememiş zaman zaman müdahalelerle karşılaşmıştır.

3. Gıyapta yapılan Yargılamalar

Mahkemelerin sanıkları gıyaplarında yargılayarak hüküm verdikleri sıkça rastlanan bir durum olmuştur. Ankara İstiklal Mahkemesi ilk olarak Sevr Antlaşmasını imzalayan Damat Ferit Paşa ve diğer imza sahipleri Hadi, Rıza Tevfik, Reşat Halis hakkında gıyabi yargılama yaparak idam kararı vermiştir.³⁵

Mahkeme düzenli orduya katılmayan ve Yunanlılara sığınan Çerkez Ethem ve arkadaşlarını da gıyaben yargılamış ve on iki kişiyi gıyaplarında idama mahkum etmiştir.³⁶ Bunun gibi Kurtuluş savaşı dönemi İstiklal Mahkemeleri çeşitli gıyabi yargılamalar yapmışlar ve neticede tespit edilebilen 243 adet gıyabi idam kararı vermişlerdir.^{37 38}

---

³⁵ AYBARS(1997), s.64.

³⁶ BORAK, Sadi, **Yeşil Ordu ve Çerkes Ethem**, Kırmızı Beyaz Yay. Ankara, 2004, s.100.

³⁷ AYBARS(1997), s.160.

³⁸ Örnek bir karar: “Sıra Numarası : 35 Esas Numarası : 95 Sene : 339 Mardin

Bakaya ve firari efrat derdestine giden müfrezeye karşı silah istimal etmek ve efrad-ı matlubenin firarlarını teshil maddelerinden dolayı maznunun aleyhima Benabilkaryesinden Muhtar Abo ile Yusuf bin Abo haklarında icra kılınan muhakeme neticesinde merkumânın müfrezeye karşı istimal-i silah ettiklerine dair temin-i vicdan edecek edille ve emarenin mefkudiyetine mebni ber-mucib-i taleb bu cihetten beraetlerine ancak firari Rıza, Selim ve Ferhan'ın öteden beri köyde buldukları ve müfrezenin köylerine gelmesi üzerine merkum Abo ve Yusuf taraflarından gönderilen haber üzerine firar ettikleri evrak-ı tahkikiye mündericâtı ve tarz-ı cereyan-ı muhakeme ve maznunun aleyh merkum Abo'nun huzur-ı mahkemede ki müevvel ikrarı ile sabit olduğundan, keza ber-mucib-i taleb Abo ve Yusuf'un hareketlerine temas eden Askeri Ceza Kanunnamesi'nin 147'nci maddesine tevfikan birer sene müddetle hapislerine ve İstiklal Mahkemeleri Kanunu'nun 3'üncü maddesi “a” fıkrasının heyet-i hakimeye verdiği salahiyyete tevfikan işbu cezanın ba'de't-teşhir tatbikine Yusuf hakkında

Cumhuriyet Dönemi İstiklal Mahkemelerinde de gıyabi yargılamalar ve gıyabında verilen idam kararları devam etmiştir. Bu dönemde ilginç kararlara ve uygulamalara da imza atılmıştır. Örneğin 1926 yılında yargılamalar için Erzincan'a gelen İstiklal Mahkemesi, hakkında dosya hazırlanan ancak kendisi Kemah ilçesi Müşekrek Köyünde ikamet ettiği için henüz mahkemede hazır edilmeyen İbrahim Hakkı Efendiyi mahkemeye getirilmesini beklemeden, tek celsede gıyabında yargılayarak idamına karar vermiştir. İbrahim Hakkı Efendi ilmi ile meşhur alim bir zattı. Zamanında Abdülhamit tarafından İstanbul'a çağırılmış ve çeşitli hediyelerle Saray vaizliğine atanmış, Birinci Dünya Savaşında yetmiş yaşına yaklaşmasına rağmen çevresine topladığı kişilerle Kanal Cephesine giderek bizzat savaşmıştı. Onu idama mahkumu olmaya iten sebep şapka aleyhine sarf ettiği sözleriydi. Kararın kendisine ulaşmasından sonra uzun bir müdafaa hazırlayan ve mahkemeye giderek durumu izah etme niyetinde olan İbrahim Hakkı Efendi gördüğü bir rüya üzerine bu düşüncesinden vazgeçer ve o sabah vefat eder. Olaydan üç gün sonra kararın infazı için köye gelen Jandarma ekipleri İbrahim Hakkı Efendi'nin vefat ettiğini öğrenince kimlik teşhisi için mezarın açılmasını isterler. Mezar açılır ve kimlik tespiti yapılır. Jandarma birliği ellerindeki emirde İbrahim Hakkı Efendi'nin asılarak idam edilmesinin yazılı olduğunu ve kararı infaz etmeleri gerektiğini söyleyerek mezardan cesedi çıkarırlar ve kurulan darağacına asarlar. Böylece mahkeme kararı infaz edilmiş olur.³⁹

Bir kişinin temyizi olmayan ve kararı kesin olan bir mahkemede, sanıkların bir şekilde getirilerek ifadesi alınması, hakkında tahkikat yapılarak daha sonra ceza tesis etme imkanı varken, gıyabında hüküm

---

gyaben, Abo hakkında vicahen ve müttefikan karar verildi. 5 Nisan 339 Perşembe

Aza Yasin   Aza Şevki   Reis Hacim Muhyiddin"

KOÇİN Abdulhekim, **Elcezire İstiklal Mahkemesi**, TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2015, C.3, s.25.

³⁹ CEYLAN Hasan Hüseyin, **Şapka Mağdurlarından Mevlevi İbrahim Hakkı Efendi**, Yörünge Dergisi, 21. Sayı, 31. Mart 1991 s.30

<http://tarihihakikatlar.blogspot.com/2011/12/sapka-magdurlarından-mevlevi-ibrahim.html> E.T.25.03.2015

tesis edilmesi ve infazın bu şekilde yapılması hukuken izah edilebilecek bir durum değildir. Bu ve benzeri olaylar mahkemelerin vermiş olduğu kararlardan bazılarının hükmünün önceden belli olduğu bu nedenle sanığın getirilerek ifadesinin alınmasına gerek duyulmadığı kanaatini oluşturmaktadır.

4. Toplu Yargılama Yapılması ve Savunma Hakkı

İstiklal Mahkemeleri'nin zaman zaman toplu yargılama yaparak karar verdikleri de oluyordu. Özellikle kurtuluş savaşı devam ederken getirilen asker kaçaklarının davaları toplu şekilde karara bağlanıyordu. Örneğin Konya İstiklal Mahkemesi 806 eri bir celsede toplu olarak yargılamıştı.⁴⁰

Yapılan toplu yargılamalarda yeterince özen gösterilmiyor ve sanıkların savunma haklarına gereği gibi riayet edilmiyordu. Sanıkların kendilerine avukat tutmalarına nadiren rıza gösteriliyor.⁴¹ Bu konuda talepler genelde reddediliyordu. Örneğin İzmir'de suikast girişimi üzerine İstiklal Mahkemesi tarafından yürütülen yargılamalarda sanık olarak yargılanan İzmit Mebusu Şükrü Bey aleyhine yöneltilen suçlamalara karşı mahkeme heyetine bir Avukat tutmak istediğini söylemiş, Mahkeme başkanı Ali Bey "*İstiklal Mahkemeleri, dava vekillerinin cambazlığına gelmez. Mahkememizin derecatı yoktur. Ulus karar bekliyor. Ne diyeceğiniz varsa açıkça söyleyiniz. Avukatla falan geçirecek vaktimiz yok.*" diyerek bu talebi reddetmiştir.⁴²

5. Kararların Kesin Oluşu

İstiklal Mahkemesi kararlarının niteliği, mahkemelerin kuruluşundan itibaren tartışılır olmuştur. Mahkemeyi ilk kez kuran Firariler Hakkında Kanun görüşmelerinde, mebuslar arasında mahkemenin idam yetkisine sahip olması ve bu kararın herhangi bir temyiz merciine onaylatılmadan uygulanacak olması milletvekillerinde tereddütlere yol açmıştır. Bu konudaki itirazlar, cephe komutanlarının ve Harp Divanlarının zaten bu yetkiye sahip olduklarından ve savaş

---

⁴⁰ AYBARS(1997), s.155.

⁴¹ İstanbul İstiklal Mahkemesi tarafından bazı gazetecilerin yargılandığı davada, sanıkların avukat tutmalarına müsaade edilmişti. ÇULCU, s.42,

⁴² SAVAŞAL SAVRAN, s.48; AYBARS(1997), s.439.

şartlarında bunun gerekli olduğu yönündeki açıklamalarla giderilmeye çalışılmıştır.⁴³

Faaliyetlerine başlayan İstiklal Mahkemeleri'nin uygulamalarına ilişkin şikayetler meclise kadar ulaşıyor ve mecliste tartışmalara yol açıyordu. Örneğin Kastamonu İstiklal Mahkemesi göreve başlarken yayımladığı beyannamede asker kaçaklarının bulunamaması durumunda yakınlarının askere götürüleceği, yoksa mahalle veya köyünden iki yüz lira para cezası alınacağı, mal ve mülkünün yakılıp yıkacağı veya müsadere edileceği bildirilmiş ve bu yönde uygulamalar yapmıştı. İnfial uyandıran bu uygulamalar üzerine İçişleri Bakanı, 07.02.1921 tarihinde B.M.M.'ne bir yazı göndererek "bu kabil kararların bütün vatanda uygulamasının önüne geçilmesi için bir karar alınmasını istemiştir."⁴⁴

Kuruluşundan 31 Temmuz 1922 yılında çıkarılan İstiklal Mahakimi Kanunu'na kadar idam dahil kararları kesin olan ve hemen uygulanan İstiklal Mahkemeleri'nin idam kararları, bu kanunun kabulünden sonra Büyük Millet Meclisinin onayına bağlanmıştır.⁴⁵ Ancak Şeyh Sait isyanının çıkmasından sonra meclisin aldığı 04.03.1925 tarih ve 117 sayılı kararında iki İstiklal Mahkemesi kurulmasına karar verilmişti. Bu mahkemelerden Şark İstiklal Mahkemesi ayaklanma bölgesinde verdiği idam kararlarını TBMM onayına gerek olmaksızın uygulama yetkisi ile donatılmış, Ankara İstiklal Mahkemesi'nin vereceği idam kararlarının TBMM'nin onayı ile uygulanmasına karar verilmiştir.

⁴³ Bu konuda yapılan tartışmalara ilişkin Meclis tutanakları için Bkz: TBMM Tutanakları 1.Dönem 4. Cilt, Sayfa22 vd. http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.goruntule?sayfa_no_ilk=19&sayfa_no_son=29&sayfa_no=22&v_meclis=1&v_donem=1&v_yasama_yili=&v_cilt=4&v_birlesim=061 E.T.05.04.2015

⁴⁴ AYBARS(1997), s.102

⁴⁵ Kanunun 5. Maddesinde "İstiklâl mahkemelerinin idamdan gayri hükümleri katî olup infazına, bilûmum kuvayi müselleha ve gayri müsellehai Devlet memurdur. idam hükümleri Büyük Millet Meclisince bilûmum mesaile tercihan tetkik ve tasdik olunduktan sonra infaz olunur. Şu kadar ki müstacel ve müstesna hal ve zamanda idam hükümlerinin dahi Meclisçe tasdik edilmeksizin infazına Meclis kararıyle mezuniyet verilebilir." KOÇİN, s.164.

Aynı yıl Meclisin tatile girecek olması nedeniyle Ankara İstiklal Mahkemesi'ne meclis tatilde olduğu süre zarfında idam kararlarını uygulama yetkisi verilmiştir. Meclis'in açılması ile bu yetkinin sona ermesi üzerine Başbakan İsmet Paşa tarafından meclise bir teklif vererek Ankara İstiklal Mahkemesi'nin idam kararlarının önceden olduğu gibi Meclis onayına gerek kalmadan uygulanmasını istedi. Yapılan oylamada teklif kabul edilerek bu yetki mahkemeye verilmiş oldu.⁴⁶

İstiklal Mahkemelerine kesin karar verme ve infaz yetkisinin verilmiş olması, özellikle idam kararlarında geri dönüşü mümkün olmayan uygulamalara yol açmıştır. Yeterli delil bulunmadığı durumlarda vicdani kanaatlerine göre hüküm veren mahkeme, birçok araştırmacının beyanına göre normal mahkemelerde beraat etmesi gereken kişiler, idam edilmiştir.⁴⁷ Mahkeme tarafından hapis, sürgün gibi diğer cezalara çarptırılan kişiler zaman zaman T.B.M.M. başvurarak af edilmelerini istemişler mecliste yapılan görüşmeler sonunda bazılarını affetmiştir.

Mahkeme üyeleri bile zaman zaman yanlış kararlar verdiklerini kendi ifadeleri ile kabul etmişlerdir.⁴⁸ Bu konuda detaylı bir çalışma yapan Aybars kitabında bu mahkemelerin birer inkılap mahkemeleri olduğunu hatırlatarak Mahkemelerin bütün kararlarının yerinde olduğunun iddia edilemeyeceğini arada suçsuz olarak mahkum edilmiş olanların olabileceğini söylemektedir.⁴⁹

6. Ceza Mahkemesinde “Vicdani Kanaate Göre Karar...”

Araştırmacıların beyan ettiği üzere İstiklal Mahkemeleri hukuk kurallarını bir kenara bırakarak vicdani kanaatine göre hüküm tesis ediyorlardı.⁵⁰ Aybars bu durumu şu sözlerle ifade ediyor “*Mahkemeler vicdani kanaatlerine göre karar verme yetkisine sahip olup delil*

---

⁴⁶ TBMM Kanunlar Dergisi, C:3, s.329.
http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmc003/karartbmmc003/karartbmmc00300136.pdf E.T.05.04.2015

⁴⁷ AYBARS(1997), s.474.

⁴⁸ KILIÇ, s.15.

⁴⁹ AYBARS(1997), 479.

⁵⁰ SAVRAN, s.10.

aramasına gerek yoktu.”⁵¹ İşin hukuk sınırlarından çıktığı aşamada bu noktada başlamaktadır. Zira hükmün, hele de ceza yargılamasında bir hükmün hukuk kuralları yerine vicdani kanaate bırakılıyor olması bir hukukçu mantığı ile asla açıklanamaz.

İstiklal Mahkemeleri konusunda çalışma yapan Velidedeoğlu bir yazısında İstiklal Mahkemelerin çalışmalarının evrensel hukuk ilkeleri ile açıklanamayacağını şöyle dile getirmiştir. “*İstiklal Mahkemeleri hukuk mahkemeleri olmadıkları için çalışmaları hukuk ilkeleri ile bağdaşmıyordu. İnsan hakları ve özgürlükler gibi klasik demokrasi ilkeleri söz konusu değildi. Çünkü devrim mahkemeleriydiler. Türk sivil ve askeri yöneticilere emir vermek ve bu emirleri yerine getirmeyenleri de cezalandıracak yetkiye sahip olduklarından büyük moral güçleri vardı. Özellikle idam kararlarını temyiz olmadan derhal uygulamasından dolayı yarattığı korku sebebiyle “Tedhiş Mahkemeleri” olarak değerlendirilebilir.*”⁵²

7. “Kanunların Geriye Yürümezliği” Kurahının Uygulanması

Ceza hukukunun evrensel ilkelerinden biride “fiil işlendiği tarihte suç sayılmayan bir eylemden dolayı kişi cezalandırılmaz.” kuralıdır.⁵³ Ankara İstiklal Mahkemesinin verdiği bazı kararlarında bu kuralı dikkate almadığı açıkça görülmektedir. Örneğin: İskilipli Atıf Hoca, Şapka Kanunu'nun çıkmasından 1,5 yıl kadar önce Frenk Mukallitliği ve Şapka adlı otuz iki sayfalık bir kitap yazmış ve Milli Eğitim Bakanlığı'na onaylatarak bastırıp satışa sunmuştu. 25 Kasım 1925 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan "Şapka İktisâsı Hakkındaki Kanun"un TBMM'de kabul edilmesiyle kitap yasaklandı. Toplatılarak dağıtımı durduruldu. İstiklal Mahkemelerinde şapka eylemleri ile ilgili yargılamalar devam ederken isyanların çıktığı şehirlerde yapılan aramalarda İskilipli Atıf Hoca'nın "Frenk Mukallitliği ve Şapka" isimli risalesi bulunup,

⁵¹ AYBARS(1997), s.481.

⁵² VELİDEDEOĞLU, Meriç, **Ankara İstiklal Mahkemesi**, Cumhuriyet Gazetesi, 25 Mart 1973, s.2.

⁵³ AYGÜN EŞİTLİ, Ezgi, **Suçların ve Cezaların Kanuniliği İlkesi**, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı: 2013 /104, s.226.

http://portal.ubap.org.tr/App_Themes/Dergi/2013-104-1249.pdf E.T. 08.04.2015.

tutuklanan bazı sanıkların ifadeleri doğrultusunda gizlice dağıtılmak suretiyle okunduğu iddia edildi. Bunun üzerine İskilipli Atıf Hoca 7 Aralık 1925'te tutuklandı ve Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından Giresun'a sevk edildi. Söz konusu eserini, ilgili kanunun çıkmasından yaklaşık bir buçuk yıl önce yazmış olması ve suçunun sabit görülmemesi üzerine berat ettiyse de serbest bırakılmayarak İstanbul'a getirildi, oradan da tekrar Ankara'ya sevk edildi.⁵⁴

Ankara İstiklal Mahkemesinde başlayan yargılama süresince risalenin dağıtımını ve satışını gizlice yapmakla suçlandı. İskilipli Atıf Hoca, tüm bu suçlamaları ret ederek, kanunun çıkışı sonrasında bunları yapmadığını, zaten risalenin 1924 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nın izniyle basıldığını ifade etti. Ayrıca yargılama ile hiçbir alakası olmadığı halde 31 Mart Vakası, Teali İslam Cemiyeti Başkanlığı gibi konular gündeme getirilerek yapılan asılsız suç isnatlarını delilleriyle çürüttü. Nihayet 3 Şubat 1926'da yapılan celsede Savcı Necip Ali Bey, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde şapka giyilmesi yüzünden bazı olayların çıkmasına sebep olmalarından dolayı tutuklanarak İstiklal Mahkemesi'ne verilen sanıklardan Babaeski Müftüsü Ali Rıza Hoca'nın idamını, içlerinde İskilipli Atıf Hoca'nın da bulunduğu on sanığın üç senden on beş seneye kadar kürek cezasına çarptırılmalarını istedi. Aynı gün verilen kararda Türkiye Cumhuriyeti Teşkilat-ı Esasiyye Kanunu'nu tamamen veya kısmen tağyir... ve ifa-yı vazifeden men'ine cebren teşebbüs edenler idam olunur" hükmüne dayanarak İskilipli Atıf Hoca ve Babaeski Müftüsü Ali Rıza Efendi'nin oy birliği ile asılarak idamlarına ve diğer sanıklar hakkında farklı cezalar verilmesine hükmetti. Ardından derhal infazlara geçilerek sanıkların sevki yapılırken, idama mahkûm edilen Atıf Hoca ve Babaeski Müftüsü Ali Rıza Efendi 4 Şubat 1926'da gece sabaha karşı eski meclis binası önünde asıldı.⁵⁵

---

⁵⁴ ALBAYRAK, Sadık, **İskilipli Mehmet Atıf Efendi**, Diyanet İslam Ansiklopedisi, 22.Cilt, İstanbul, 2000, s.583.

⁵⁵ GÜL, Emre, **Medreseden Darağacına Uzanan Bir Ömür\İskilipli Atıf Hoca**, Dünya Bülteni,
<http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=195805> E.T.
31.03.2015

Yukarıda belirttiğimiz gibi savcının 3-15 yıl arası hapis cezası istemesine rağmen mahkemenin idam kararı vermesi de manidardır. Böylece fiil işlendiği tarihte suç sayılmayan bir eylemden dolayı, Mahkeme idam kararı vermiştir.

8. Mahkemeler Hangi Kanunu Uyguluyordu?

İstiklal Mahkemelerinin kuruluşunun ardından toplanan üyelerin çalışma ilkelerini belirledikleri ve yayınladıkları bir beyanname ile bunu görev yapacakları bölgelerde ilan etmişlerdi. Çalışmamın önceki bölümünde üyelerin bu beyanname ile hiçbir kanun maddesine bağlı kalmadan herkesi yargılayıp ceza verme yetkisine sahip olduklarını da ilan ettikleri hususuna değinmiştik. Bu noktada mahkeme hiçbir kanun maddesi belirtmeksizin karar tesis edip uygulama yetkisini kendisinde görmekte idi.⁵⁶

Özel bir mahkeme olan İstiklal Mahkemesi'ni kuran 21 Eylül 1920 tarihli Firariler Hakkında Kanun'da "...mülki ve askeri kavaninde mevcut ahkam ve ind-el-icap diğer gûna mukarrerat-ı cezaiye müstakilen hüküm ve tenfiz etmek üzere..." diyerek mahkemelerin yargılamalarda Osmanlı Devleti tarafından çıkarılmış mevcut kanunları uygulayacağına değinilmişti. Bunların başında o tarihte yürürlükte olan 1858 Tarihli Ceza Kanunudur. Ancak mahkemelerin bazı kararlarında herhangi bir kanuna veya maddeye atıf yapmadan mahkemede oluşan kanaate göre hüküm verdiği görülmektedir. Genellikle Hakkında Kanun ve Hıyaneti Vataniye Kanununa göre hüküm⁵⁷ vermekte iseler de; bazen 1858 Ceza Kanunu Hükümlerine atıf yaptıkları olmuştur.⁵⁸ Örneğin İzmir suikastına ilişkin

⁵⁶ İngilizlere casusluk yaptıkları iddiası ile Ankara İstiklal Mahkemesinde yargılanan Mustafa Sagir'in idamına ve diğer sanıklar hakkında çeşitli cezaların verildiği 23 Mayıs 1921 tarih ve 583 sayılı kararda, karara herhangi bir hukuki dayanak gösterilmemiştir. Karar Metni için Bkz: AYBARS(1988) s.68; TBMM Arş. Ankara İstiklal Mahkemesi Karar No:583.

⁵⁷ Örnek Kararlar için Bkz: TBMM Arş. Ankara İstiklal Mahkemesi Karar No:576; TBMM Arşivi T-3. Dosya 22 Karar 24.

⁵⁸ Ankara İstiklal mahkemesinin ilk kararı olan ve Damat Ferit Paşa ve ayanlardan Hadi, Rıza Tevfik, Reşat Halis Hakkında gıyabi idam kararı verdiği kararında 1858 Osmanlı Ceza Kanununun 49,50 ve 54. Maddelerine

yapılan yargılama sonunda verilen kararda bu kanunun 55,56 ve 57. maddelerine değinilmiştir.⁵⁹

Ancak Cumhuriyet Dönemi İstiklal Mahkemeleri'nin kendini kanundan üstün gördüğü kendi beyanları ile sabittir. Nitekim bu konuda İstiklal Mahkemesi savcısı ile yargıçlar arasında zaman zaman tartışmalara neden oluyordu. Şeyh Sait İsyanı sonrasında kurulan Şark İstiklal Mahkemesi savcısı Süreyya Bey ile yargıçlar arasında Mahkemenin hangi kanunlarla hüküm kuracağı konusunda tartışma yaşanmış, bu tartışmada Yargıç Lütfi Müfit Bey "*Bizim belli bir Amacımız vardır. Ona varmak için ara sıra kanunun üstüne de çıkarız.*" Cevabını vermiştir. Mahkemenin sınırsız yetkilerinin olmadığını İstiklal Mahkemesi Kanununda çizilen sınırlar içinde yargılama yapması gerektiğini düşünen Savcı Süreyya Bey, durumu Ankara'ya iletmış ve bu hususun açıklığa kavuşturulmasını istemiştir. Ancak Ankara'dan gelen cevaplar Ankara İstiklal Mahkemesi'nin de aynı esaslarla çalıştığı ve savcını yargıçlarla anlaşması yönünde telkinler içeriyordu.⁶⁰ Bu olaydan da anlaşıldığı üzere Ankara Hükümeti ve Cumhurbaşkanı İstiklal Mahkemelerinin inkılapçı uygulamalarının sınırlanmasını istemiyordu.⁶¹

Mahkemenin kendini herhangi bir kanunla bağlı hissetmediğine dair bir diğer örnekte yeni Ceza Kanunu'nun 1 Mart 1926 yılında kabul edilmesi ile yaşanmıştır. TCK'nın 1 Temmuz 1926 tarihinde yürürlüğe girmesi ile mahkemeler yeni kanunu uygulamaya başladılar. Ancak Adalet Bakanlığı İstiklal Mahkemesine bir yazı göndererek "Yeni ceza yasasının yürürlüğe girdiğini, yeni yasanın İstiklal Mahkemesinde de uygulanıp uygulanmayacağını" sormuştur. Öyle bir sorunun sorulmasının bir hukuk skandalı olmasının yanı sıra mahkemeden gelen cevapta

---

değinerik karar tesis etmiştir. AYBARS(1988), s.183; TBMM Arş. Ankara İstiklal Mahkemesi Karar No:1

⁵⁹ Kararın tam metni için Bkz: SAVAŞAL SAVRAN, Gülten, **1926 İzmir Suikastı ve İstiklal Mahkemeleri**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2006, s.60.

⁶⁰ ÖRGEEVREN Ahmet Süreyya, **Şeyh Sait İsyanı ve Şark İstiklal Mahkemesi**, Temel Yayınları, İstanbul, 2002, s.133.

⁶¹ AYBARS(1988) s,301.

manidardır. Mahkeme tarafından İsmet Paşa'ya yollanan telgrafta Mahkemenin bu kanuna bağlı olmadığı bildiriliyordu.⁶²

SONUÇ

İstiklal Mahkemelerinin olağanüstü dönemin ve şartların ortaya çıkardığı bir kurum olduğu bir gerçektir. Olağanüstü dönemlerin kendine özel şartlarının bulunduğu ve bu dönemlerde hukuk dışına çıkılabileceği kabul edilse bile “masumiyet karinesi”, “suç ve cezada orantılılık”, “sanığın savunmasının alınmaksızın karar verilememesi” gibi yüzyıllardır uygulanan ve ceza yargılamasının temeli olarak kabul edilen ilkeler uygulanmaksızın verilen kararlar, insanlarda adaletten çok zulüm algısı oluştururlar. İstiklal Mahkemelerinde çoğunluğu hukukçu bile olmayan üyelerin vermiş olduğu birçok kararda bu ilkelerin ihlal edildiği görülmüştür. İstiklal Mahkemeleri yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin inşasında, Türk siyasi hayatında ve Türk toplumunun şekillenmesinde önemli rol oynadığı söylenebilir.

Genel olarak mahkemenin hukuki durumunu ortaya koymak gerekirse: Sanıkların çoğu zaman avukat tutmalarına izin verilmemiştir. Karar verilirken hangi kanunun uygulanacağı belli değildir. Sanıklar mahkemeye çıktığı zaman bir olayla değil tüm hayatlarıyla yargılanmışlardır. Zaman zaman sanığın suçlu bulunması için vicdani kanaat yeterli olmuştur. Ayrıca verilen karara itiraz edilebilecek bir temyiz mercii yoktur. İdam dahil kararları, derhal infaz edilmiştir. Hatta sanığın gıyabında yargılama yapılarak karar infaz edilmiştir.

Ne yazık ki bir hukukçu gözüyle yapılan bu çalışma neticesinde İstiklal Mahkemeleri hakkında ulaştığımız kanaat; Özellikle Cumhuriyetin ilanından sonra kurulan mahkemelerin rejimin sağlamaştırılması için bir araç olarak kullanıldığı, evrensel hukuk ilkelerini uygulamayan bir olağanüstü dönem mahkemeleri olduğu yönündedir. Mahkemelerinin bu niteliklerini Uğur MUMCU bir makalesinde şöyle açıklamaktadır. “*İstiklal Mahkemeleri mahkeme*

⁶² TUNÇAY, Mete, **Türkiye Cumhuriyetinde Tek Parti Yönetiminin Kurulması 1923-1931**, Yurt Yayınları, Ankara 1981, s. 170.

sayılmazlar. Bunlar savaş ve ihtilal dönemlerinde rastlanan anti demokratik infaz kurumlarıdır.”⁶³

KAYNAKLAR

ALBAYRAK, Sadık, **İskilipli Mehmet Atıf Efendi**, Diyanet İslam Ansiklopedisi. 22.Cilt, İstanbul, 2000.

ATAR, Yavuz, **Türk Anayasa Hukuku**, Mimoza Yayınları, Konya, 2009.

AYBARS, Ergün, **İstiklal Mahkemeleri**, AD Yayıncılık, İstanbul, 1997.

AYBARS, Ergün, **İstiklal Mahkemeleri**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1988.

AYGÜN EŞİTLİ, Ezgi, **Suçların ve Cezaların Kanuniliği İlkesi**, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı: 2013 /104.

BORAK, Sadi, **Yeşil Ordu ve Çerkes Ethem**, Kırmızı Beyaz Yay. Ankara, 2004.

CEYLAN Hasan Hüseyin, **Şapka Mağdurlarından Mevlevi İbrahim Hakkı Efendi**, Yörünge Dergisi, 21. Sayı, 31. Mart 1991.

ÇETİNOĞLU, Sait, **İstiklal Mahkemeleri**. <http://gelawej.net/pdf/Istiklal-Mahkemeleri--sait-cetionoglu.pdf> E.T. 28.03.2015.

ÇULCU, Murat, **Gazeteciler Davası**, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1993.

GÜL, Emre, **Medreseden Darağacına Uzanan Bir Ömür\İskilipli Atıf Hoca**, Dünya Bülteni, <http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=195805> E.T. 31.03.2015.

GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref, **Açıklamalı Türk Anayasaları**, Turan Kitapevi, Ankara, 2007.

---

⁶³ MUMCU, Uğur; **İstiklal Mahkemeleri**, Cumhuriyet Gazetesi, 11 Kasım 1992.

GÜN, Fahrettin, **Eşef Edip İstiklal Mahkemelerinde**, Beyan Yayınları, İstanbul, 2001.

KILIÇ, Ali, **İstiklal Mahkemesi Hatıraları**, Sel Yayınları, İstanbul, 1955.

KOÇİN, Abdulhekim, **İstiklal Mahkemeleri**, TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Yayınları, C.1, Ankara, 2015.

KOÇİN Abdulhekim, **Elcezire İstiklal Mahkemesi**, TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Yayınları, C.3, Ankara, 2015.

KUTLU, Hakan, **Şark İstiklal Mahkemesinde 1925-1927 Döneminde Takrir-i Sükun Kanununun Uygulanması**, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2007.

MUMCU, Uğur; **İstiklal Mahkemeleri**, Cumhuriyet Gazetesi, 11 Kasım 1992.

NEDİM, Ahmet, **Ankara İstiklal Mahkemesi Zabıtları**, İşaret Yayınları, İstanbul, 1993.

OLGUN, Tahir'ul Mavlevi, **Matbuat Alemindeki Hayatım ve İstiklal Mahkemeleri**, Nehir Yay. İstanbul, 1991.

ÖRGEEVREN Ahmet Süreyya, **Şeyh Sait İsyanı ve Şark İstiklal Mahkemesi**, Temel Yayınları, İstanbul, 2002.

SAVAŞAL SAVRAN, Gülten, **1926 İzmir Suikastı ve İstiklal Mahkemeleri**, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2006.

TBMM Albümü, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010, 1. Cilt.

TBMM Kanunlar Dergisi.
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/kanunlar_erisim.tutanak_hazirla?v_meclis=1&v_donem=8&v_yasama_yili=&v_cilt=&v_birlesim=&v_sayfa=&v_anabasluk=KANUNLAR&v_altbaslik=&v_mv=&v_sb=&v_ozet=&v_kelime=&v_bastarih=&v_bittarih= E.T. 01.02.2015

TUNÇAY, Mete, **Türkiye Cumhuriyetinde Tek Parti Yönetiminin Kurulması 1923-1931**, Yurt Yayınları, Ankara, 1981.

TURGUT, Hulusi, **Atatürkün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2006.

VELİDEDEOĞLU, Meriç, **Ankara İstiklal Mahkemesi**, Cumhuriyet Gazetesi, 25 Mart 1973